

prije petnaestak godina nije postojalo dovoljno znanja o bosanskim muslimanima među američkom populacijom. To znanje nije bilo prisutno čak ni među mnogim historičarima, koji, nažalost, uopće nisu ni spominjali Bošnjake, iako su oni u Chicagu osnovali vjerovatno i prvu muslimansku organizaciju. Ta činjenica opredijelila je dr. Agića da, prije iznošenja pregleda važnosti bošnjačko-američkog iskustva, podastre kratak pregled useljavanja bosanskih muslimana u Sjevernu Ameriku i predstavi nam kako izgledaju bosanske muslimansko-američke zajednice.

U višestoljetnoj historiji useljavanja u Novi svijet prilično su rijetki slučajevi u kojima imigranti potpuno zaboravljaju svoj maternji jezik, religiju ili kulturu. U mnogim slučajevima religijske i kulturne razlike često su značajnije u njihovom novom domu, u njihovoj dijaspori, nego što su bile prije nego što su došli u svoju novu sredinu. To će biti karakteristika i bošnjačke zajednice, pogotovo na početku useljavanja u Ameriku. Jedan od primjera s kojima nas autor upoznaje jest da je većina prvih useljenika ostala neoženjena budući da nisu mogli pronaći adekvatnog supružnika jer tada u iseljeništvu nije bilo dovoljno žena muslimanki.

U prikazivanju razvoja bosanskog emigrantskog iskustva autor dr. Senad Agić pozabavio se fenomenom imigracije u odnosu na glavni tok američkog društva, odnosno razvojem dvojnih identiteta, kao i definiranjem uloge koju je imala religija u bosanskoj useljeničkoj zajednici. Ustvari, ovaj rad predstavlja izvrstan pregled pojave izgradnje bosansko-američkog identiteta, kao i aktivizma u zajednici i nastojanja useljenika da otvoreno zadobiju poštovanje i priznanje u zemlji svoga novog boravišta. K tome, ova studija je dala procjenu uspjeha i neuspjeha bosanskih useljenika i njihove djece da prilagode svoje religijske institucije američkom okruženju, ali je i pokazala kako je to dovelo do snažne interakcije sa dobro organiziranim religijskim zajednicama. Autor dolazi do zaključka da su religijske institucije koje su sagradili, prilagodili i transformirali Bosanaci-Amerikanci postale svijet za sebe, gdje su odnosi bili oblikovani unutar zajednice – između muškaraca i žena,

roditelja i djece, došla» i starosjedilaca. Ova studija je sigurno zanimljiva svakome ko se zanima za istočnoevropsko-američke studije i općenito za studij o američkim imigrantima.

Prema popisu iz 2000. godine, bilo je oko četrdeset hiljada ljudi u Chicagu koji su se izjasnili da imaju bosansko porijeklo ili da govore bosanski kao prvi ili drugi jezik (BFocus Magazine, 2003). Oni su postali značajan dio muslimanskih manjina u Sjevernoj Americi, kao i u Evropi i Australiji. Stoga je ova studija izuzetno važna za razvoj budućih istraživanja iz oblasti svih segmenata života bošnjačke dijaspore.

Studija dr. Senada Agića će označiti prekretnicu u proučavanju bosanske i bošnjačke dijaspore budući da je utemeljena na teorijskom i praktičnom iskustvu autora i potkrijepljena metodološkom i znanstvenom akribijom koja je nužna za ovakvu vrstu djela.

Na kraju, napominjem da Fakultet islamskih nauka u svojim odgojnim i obrazovnim programima mora imati u vidu i dijasporalno djelovanje. U tom pogledu, moramo učiniti mnogo više negoli smo učinili do sada. Ovo djelo dr. Agića, u izdanju Fakulteta islamskih nauka i El-Kalema, pomoći će da se pronađu pravilne smjernice u tim našim nastojanjima.

Dr. Enes KARIĆ

INKLUZIVNO OBRAZOVANJE

Haris Cerić i Amel Alić, Temeljna polazišta inkluzivnog obrazovanja, Hijatus, Zenica, 2005.

Inkluzija, odnosno inkluzivno obrazovanje, odavno je postala realnost u mnogim razvijenim zemljama. I u našoj državi je prihvaćen koncept koji u svojoj suštini nosi potrebu da se eliminiira svaki oblik segregacije među učenicima. Ne ulazeći u detalje svega što bi trebalo prethoditi uspješnoj realizaciji inkluzivnog obrazovanja,

izdvojiti ćemo samo pitanje adekvatne pripreme zaposlenih u redovnim osnovnim školama kao konačnim nosiocima i realizatorima ovog koncepta. Pri tome mislim na lična uvjerenja i stavove nastavnika spram ideje inkluzivnog obrazovanja i spram djece sa posebnim potrebama, ali i na zahtjev za teorijskim i praktičnim pripremama za ulazak u bitno drukčiji koncept školovanja. U posljednje vrijeme se u našoj pedagoškoj periodici mogu naći tekstovi koji tretiraju ova pitanja, a gotovo i da nema knjiga ili udžbenika izdatih na našim prostorima na ovu temu. U tom kontekstu, veći značaj i ulogu (pored toga da su među prvima koji ovako studiozno tretiraju ovu tematiku) ima prvjenac mladih autora Harisa Cerića i Amela Alića pod naslovom *Temeljna polazišta inkluzivnog obrazovanja*, objavljen u izdanju kuće Hijatus iz Zenice. Autori ove knjige su 2004. godine magistrirali na postdiplomskom studiju

Individualizacija i inkluzija u obrazovanju u organizaciji Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Univerziteta u Joensuu iz Finske. Kao rezultat njihovih postdiplomskih istraživanja i traganja, nastao je i ovaj rad kao jedan od prvih na ovu temu u Bosni i Hercegovini.

Knjiga je, prije svega, namijenjena studentima koji u okviru pojedinih predmeta pročitavaju problematiku inkluzivnog obrazovanja, ali je i neprocjenjiv izvor informacija i nastavnicima, direktorima i pedagogima škola, kao i zaposlenim u institucijama i nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima obrazovanja.

Pored ove ciljane grupacije, autori su na umu imali mnogo širu čitalačku publiku. Obraćaju se, naime, i pristalicama inkluzivnog obrazovanja (koji vjeruju da sva djeca trebaju pohađati redovnu školu) i protivnicima inkluzivnog obrazovanja (koji drže nerealnom ideju o uključenju djece s posebnim potrebama u redovne škole), kao i onima između, koji su pomalo zbunjeni jer vjeruju u inkluziju, ali su im nejasne mogućnosti same realizacije. Značajno je da će ovaj rukopis biti interesantan i čitljiv i onima kojima je inkluzivno obrazovanje potpuna nepoznanica.

S obzirom da je problematika inkluzivnog obrazovanja veoma široka i kompleksna, autori

su se odlučili razmotriti jedan njen aspekt, i to polazišta inkluzivnog obrazovanja. Nastoje pokazati da inkluzivno obrazovanje nije utopija, nego da ima svoja naučno-teorijska uporišta. Da bi dali doprinos naučno-teorijskoj validizaciji ideje inkluzivnog obrazovanja, za polazište su uzeli sociokulturalnu teoriju L. S. Vigotskog, kao i neka etička promišljanja.

Kroz pet poglavlja koja čine koherentnu cjelinu, čitalac stiže cjelovitu sliku o teorijskim polazištima inkluzivnog obrazovanja, kao i o praktičnim dometima razvijenih zapadnih zemalja u inkluzivnom obrazovanju.

U prvom poglavlju autori donose kratak pregled historije odnosa prema osobama s psihofizičkim smetnjama. Navode tri perioda/faze kroz koje su prošli ovi odnosi:

- Period surovog i primitivnog odnosa (nerijetko zagovarajući potrebu fizičke likvidacije nesposobnih);
- period azila, odnosno segregacije, ali i određene vrste staranja o njima (u specijalnim institucijama);
- period socijalne integracije.

U okviru ovog perioda, perioda socijalne integracije, evoluirat će odnos prema osobama s posebnim potrebama od medicinskog, preko psihološkog do socijalnog modela, iz čijih ideja će nastati značajni međunarodni dokumenti (između ostalih, i Konvencija o dječijim pravima) koji proklamiraju uvažavanje svakog pojedinca u obrazovnom procesu.

Drugim poglavljem nastoje pojmovno odrediti sintagme posebne potrebe i inkluzivno obrazovanje. Između ostalog, naći ćemo i to da se kao kriterij za određivanje posebne potrebe uzima odstupanje od prosječnog, standardnog, dominantnog, većinskog, ali i u pozitivnom i u negativnom smjeru.

Ipak, autori u svom radu sintagmom djeca sa posebnim potrebama označavaju djecu sa stanovitim smetnjama u razvoju, obrazlažući svoje opredjeljenje činjenicom da je interesiranje za inkluzivno obrazovanje poraslo upravo zbog interesa za uključivanje ove djece u redovan nastavni proces. U prilogu uz ovo poglavlje, autori objavljuju pregled definicija inkluzivnog obrazovanja u recentnoj literaturi na osnovu kojih se može zaključivati o etimološkim

i suštinskim razlikama između pojmova integracija i inkluzija.

Ova dva poglavlja predstavljaju svojevrsni uvod u centralno i najopširnije u kome autori razmatraju teorijska i etička polazišta inkluzivnog obrazovanja. Navedeno je da su kao polazište uzeli sociokulturalnu teoriju Vigotskog. Značaj Vigotskog u ovom kontekstu je upravo u tome što je on uočio vezu između sociokulturnih procesa koji se događaju u društvu i psihičkih procesa koji se odvijaju u pojedincu. On je razradio model obrazovanja učenika s poteškoćama zasnovan na pristupu pozitivne diferencijacije, prema kome predmet razmatranja trebaju biti djetetove snage, a ne slabosti. Dakle, bitno je kreirati takvo okruženje za učenje koje će omogućiti optimalan razvoj psiholoških funkcija i cjelokupne ličnosti djeteta s poteškoćama. Jedan od bitnih elemenata ove teorije jest koncepcija zone približnog razvoja, čija suština leži u zahtjevu da poduku treba osmišljavati na potencijalnom nivou razvoja djeteta, a ne na onom koji je trenutno aktuelan. Drugim rječima, ova koncepcija nudi teorijsko opravdanje za školovanje djece s posebnim potrebama u redovnim školama radi pozitivnih uticaja koji na ovu djecu mogu imati njihovi tipični vršnjaci.

Također, u ovom poglavlju se promišljaju etička polazišta inkluzivnog obrazovanja. Autori u inkluziji prepoznaju etički osnov i poziv na poštivanje univerzalnih/bezuvjetnih vrijednosti. Stoga i povezuju uspješnu implementaciju inkluzivnog obrazovanja sa moralnim obrazovanjem. Prihvatiti drukčije/različito je zasigurno dio izgrađivanja moralne svijesti i savjesti, a ne pukom pridržavanjem pozitivnih propisa/zakona. Tako je za uspješnu realizaciju inkluzivnog obrazovanja potrebno poštovati općeprihvaćene didaktičke principe, ali u novim odnosima, koji su više bazirani na afektivnom aspektu obrazovanja, postaju nedostatni. Neophodno im je pridružiti etičke principe, koje autori navode na kraju ovog poglavlja: princip pravde i jednakosti, princip prava, princip autonomije, princip individualizacije, princip dobročinstva, princip staranja, princip integriteta, princip poštivanja, princip zakonitosti i princip opće koristi.

U četvrtom poglavlju, autori, u kontekstu polazišta inkluzivnog obrazovanja, pišu o sociološkim, sociolingvističkim i pedagoško-komunikacijskim nivoima promjena. Posmatrajući ova pitanja u svjetlu socijalne etike, naglašena je potreba mijenjanja dominirajućih uvjerenja, vrijednosti i stavova, ali i dosadašnje terminologije koja se odnosi na osobe sa posebnim potrebama.

Autori se ne zadržavaju samo na teorijskim razmatranjima inkluzivnog obrazovanja, nego nastoje čitaocu predočiti i praktične domete i iskustva iz nekih razvijenih evropskih zemalja. Zanimljivo je i posljednje poglavlje, iz koga se vidi koliko je uistinu, i na koji način, djece sa posebnim potrebama uključeno u redovne škole u Finskoj, Njemačkoj, Danskoj i Belgiji.

Na kraju knjige se tretira perspektiva inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Neophodno je postaviti jasan cilj o tome šta se hoće, kako i s kojim resursima se hoće, kad i u kojim tačno školama i sredinama. Neophodno je osigurati dovoljno vremena, adekvatnu platformu i organizaciju ukoliko se ne želi doživjeti razočarenje prilikom implementiranja inkluzivnog obrazovanja.

Recenzenti knjige su ugledni profesori Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Donosimo kratke izvode iz recenzija koji su najbolja preporuka da se pročita ova knjiga.

«Može li se govoriti o teoriji inkluzivnog obrazovanja ili ne, da li su i koliko upitna etička utemeljenja inkluzije, koliko je to samo pokret vođen humanom idejom; pitanja su u nizu drugih koje autori uspješno diskutiraju i nude čitaocu dosta jasne stavove», navodi prof. dr. Adila Pašalić-Kreso.

«Kroz iskrice svoje kritičnosti, autori su omogućili budućim čitaocima da se približe ideji inkluzije i da brže i lakše proniknu u njene izvore nastanka i razvoja», navodi prof. dr. Mujo Slatina.

Edina KOS-BURIĆ